

Hoe zorg ik ervoor dat alle stemmen evenwaardig gehoord worden ?

Hoe Inclusief is mijn participatieproces?

Wat is inclusiviteit?

Steven naar inclusiviteit is streven naar een systeem waarin iedereen de vrijheid heeft om deel te kunnen zijn van een samenleving (1) die ieders volwaardig burgerschap erkent, (2) die iedereen mee kan en mag vormgeven en (3) waarin iedereen zich als individu (h)erkend en geaccepteerd voelt (Kastelein, 2021).

in-clu-sief (bijvoeglijk naamwoord)

alles en iedereen omvattend, niemand uitsluitend: een inclusieve samenleving waarin iedereen wordt gerespecteerd - van Dale woordenboek

Inclusieve samenleving: wat bedoeld u daar mee?

Inclusiviteit is een breed begrip dat niet altijd op dezelfde manier wordt gezien of gebruikt. Toch is de gebruikte definiëring zeer bepalend voor de uitwerking van inclusiviteit. Deze publicatie is gebaseerd op een definitie waarin de focus ligt op het toegankelijkheidsaspect van inclusiviteit.

Inclusiviteit vs. toegankelijkheid

Inclusiviteit impliceert in sommige gevallen de doelstelling om op elk moment te streven naar een zo divers mogelijke groep. Binnen de visie van inclusie gebruikt voor deze publicatie, is dat niet het geval. Het doel is niet om altijd te streven naar volledige representativiteit - als dat zelfs al zou bestaan - maar naar een toegankelijk participatief proces waarbij zo veel mogelijk verschillende mensen zich uitgenodigd, betrokken en gehoord voelen.

Voorbeeld: Als je een focusgroep over veiligheid in de openbare ruimte organiseert zou het kunnen dat deze toegankelijker is voor meisjes wanneer er op dat moment geen jongens aanwezig zijn. We streven hier dus niet noodzakelijk naar een zo representatief mogelijk groep in elke focus groep, net om er voor te zorgen dat meisjes zich veilig en gehoord voelen tijdens het gesprek.

Waarom streven naar inclusieve participatie?

Er zijn verschillende redenen om te streven naar inclusieve participatie. Deze zijn deze onder te brengen in twee categorieën. Het democratisch perspectief, dat de voordelen voor de samenleving en het individu belicht en het instrumenteel perspectief dat de bestuurlijke voordelen in de verf zet.

Tabel 1: Perspectieven van inclusiviteit naar Kennisknooppunt Participatie (2020).

Democratisch perspectief	Instrumenteel perspectief
Polarisatie tegengaan	Draagvlak vergroten
Sociale ongelijkheid tegengaan	Betere besluiten & uitvoeringskracht
Eigenwaarde en eigenaarschap	Innovatie & opentrekken denkruimte

Doe de check.

Deze publicatie is bedoeld om te evalueren hoe inclusief jou participatieproces(sen) nu al zijn en hoe je ze (nog) inclusiever kan maken. De volgende drie indicatoren zijn bepalend voor zowel een inclusief proces als een inclusieve uitkomst. Een inclusief proces staat immers niet altijd garant voor een inclusieve uitkomst. Wees je bewust van de machtsverschillen tussen participanten en niet-participanten en stuur bij doorheen het proces wanneer nodig (Kennisknooppunt Participatie, 2020).

Sociaal-demografische diversiteit

- Wie zit er (niet) aan tafel?
- Is elke stem vertegenwoordigd?

Diversiteit van perspectieven

- Welke waarden, belangen, perspectieven en kennis krijgen een plek in een participatieproces?
- Krijgen alle perspectieven een even centrale plek in het proces?
- Zijn alle perspectieven vertegenwoordigd?

Ruimte voor verschil

- Binnen welke kaders vindt het participatieproces plaats?
 - locatie
 - organisatievorm
 - tijd en duur
 - ect.
- Wordt er rekening gehouden met drempels binnen deze kaders?
- Kunnen deze kaders ter discussie worden gesteld?

Sociaal-demografische diversiteit.

[Ik wil eerst de tips lezen.](#)

Wie is vertegenwoordigd?

Als eerste stap is het belangrijk om in kaart te brengen wie je op dit moment wel al bereikt en wie je nog niet bereikt. Schrijf op wie al wel of niet aan jou 'tafel' zit. Deze opdracht is vooral een reflectieoefening waarbij je stilstaat bij een deel van jouw proces. Geen evaluatie over hoe goed of slecht je op dit moment bezig bent.

Let op: elke jonge inwoner is een kruispunt.

Onze identiteit is gelaagd. Mensen, jongeren, kinderen kunnen niet worden gereduceerd tot slechts één deel van hun identiteit.

Zorg ervoor dat inclusiviteit geen verhaal van checkboxen wordt, waarin we afvinken wie wel en niet de revue is gepasseerd. Inclusiviteit gaat over toegankelijkheid, over ruimte creëren voor verschil. Je bewust zijn van deze verschillen is al een grote stap naar inclusiviteit.

[Intersectioneel denken](#)

Wie zit er aan tafel?

.....	
.....	
.....	
.....	

Wie zit er niet aan tafel?

.....	
.....	
.....	
.....	

Vertegenwoordiging van perspectieven.

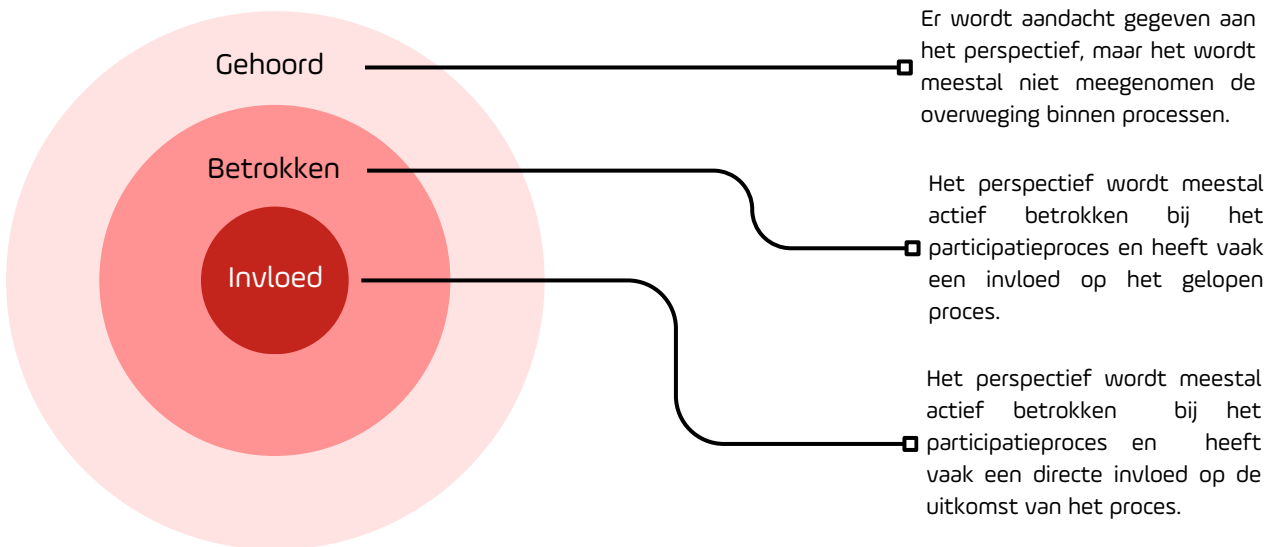
Welke perspectieven: waarden, belangen en kennis krijgen een plek?

[Ik wil eerst de tips lezen.](#)

Naast wie er allemaal 'aan tafel' zit tijdens je participatieproces, is het ook belangrijk in kaart te brengen welke perspectieven al dan niet een (centrale) plek krijgen in het proces en welke over het algemeen vaker aan de kant worden geschoven of als minder of zelfs illegitiem worden gezien.

Deze stap gaat over het (h)erkennen van patronen. Niet elk(e) belang, waarde of kennisbron is even relevant voor elk topic en hoeft dus niet elke keer een even centrale plek te krijgen. Wel, is het relevant om te leren herkennen welke dynamieken er in jouw context over het algemeen spelen en hoe dit voor de uitkomst en het proces kan beïnvloeden.

Voorbeeld van invloed: Als wij een participatieproces organiseren merken we dat de waarde 'efficiëntie' vaak een grote invloed heeft op de uitkomst van het proces. Het is vaak deel van onze vragen en een groot deel van de jongeren halen het ook vaak aan in groeps gesprekken rond verschillende thema's.

Voorbeeld van betrokkenheid: In het gehele voorbije participatieproces rond de nieuwe invulling van een speelplein kam vaak naar boven dat ook meisjes zich welkom moeten voelen in de openbare ruimte (belang: gendergelijkheid en gelijkwaardigheid). Hoewel het vaak naar boven kwam en er wel geluisterd en nagedacht werd naar/over dit belang, heeft het uiteindelijk weinig of geen invloed gehad op de uitkomst.

Voorbeeld van het horen: Toen we een participatie traject hadden opgezet in onze gemeente rond het herdenken van het mobiliteitsplan hebben we een vragenlijst uitgestuurd die ons door mobiliteitswetenschappers was aangereikt. Er was helemaal op het einde nog een veld om je eigen vaak ervaringen mee, te geven. We hebben dit wel gelezen, maar hebben dit niet echt meer gebruikt.

Aan de slag.

Op de volgende pagina vind je een niet-exhaustieve lijst van waarden, belangen en soorten kennis. Breng op basis van het invloed - betrokkenheid - gehoor model in kaart welke waarden - kennis - belangen over het algemeen veel of weinig invloed hebben binnen jou proces. Hierboven vindt je een aantal voorbeelden ter inspiratie voor de oefening. Het doel van de oefening is dat je toetst welke perspectieven herhaaldelijk invloed of net geen invloed uitoefenen op de uitkomst of de overwegingen binnen het proces. Deze oefening is niet gemakkelijk, omdat de bril waarmee je zelf kijkt maar moeilijk af te zetten is. Je kan deze oefening samen met anderen doen om dit (deels) tegen te gaan.

Welke waarden krijgen een plek?

Bescheidenheid	Loyaliteit	Samenhangigheid
Betrokkenheid	Milieubewustheid	Spontaniteit
Burgerschap	Nieuwsgierigheid	Innovativiteit
Correctheid	Onafhankelijkheid	Trouw
Creativiteit	Openheid	Verantwoordelijkheid
Daadkracht	Optimisme	Verdraagzaamheid
Dienstbaarheid	Respect	Vertrouwen
Eerlijkheid	Gedrevenheid	Vriendelijkheid
Efficiëntie	Gehoorzaamheid	Vriendschap
Flexibiliteit	Gelijkheid	Vrijheid
Gastvrijheid	Geloof	Zelfstandigheid
Kracht	Gezelligheid	Liefdadigheid
....		

Welke belangen krijgen een plek?

Discriminatie en diversiteit	Mensenrechten en kinderrechten	Persoonlijke groei en experiment
Gendergelijkheid en gelijkwaardigheid	Klimaatverandering	Identiteit en erkenning
Economische gelijk(waardig)heid	Ondernemerschap	Immigratie en integratie
Een stem die gehoord mag worden	Omgaan met grenzen, integriteit	Internationale solidariteit
Goed omgaan met elkaar	Snel veranderende maatschappij	Vrijheid van meningsuiting
Verbondenheid en gemeenschap	Solidariteit en altruïsme	Kwaliteit van leefomgeving
Veerkracht en emotieregulatie	Tijd krijgen om jong te zijn	Vlaamse cultuur
Zelfzorg en ontkoppeling	Veiligheid en vrede	Mediawijsheid
Zingeving en levensbeschouwing	Vrije markteconomie	...

Welke kennis krijgt een plek?

Wetenschappelijke kennis	Religieuze kennis	Empirische kennis	Logische kennis
Ervaring	Culturele kennis	Sociale kennis	...

Ruimte voor verschil.

Hoe ziet de omkadering van jou participatieproces er uit?

[Ik wil eerst de tips lezen.](#)

Hoe zien jouw participatie instrumenten er uit?

Maak een analyse van de bestaande kaders. Het zou kunnen dat je één of meerdere participatieinstrumenten (naast elkaar) gebruikt. Vul onderstaande vragen in voor één of meerdere participatie instrumenten voor zover ze bijdragen aan de analyse van jou participatieproces.

Waar?

Waar gaan jou participatiemomenten door?

Wanneer?

Duid aan wat past.

Eén moment ↔ Meerdere momenten

Overdag ↔ Avond

Week ↔ Weekend

Hoe lang?

Duid aan hoe lang en hoeveel keer participatiemomenten worden gehouden.

Hoe?

Hoe worden de participatiemomenten georganiseerd?

Vergadering, Focusgroep, Panel, ect.

Online participatieplatform

Creatieve/ervaringsgerichte participatiemethodiek

Survey of bevraging

Ander participatieinstrument

Wie is de organisator?

Wie is betrokken bij de opmaak en de uitvoering van de instrumenten?

Opmaak

Politieke actoren

Ambtenaren

Jongeren

Uitvoering

Politieke actoren

Ambtenaren

Jongeren

(Hoe) kunnen de bestaande instrumenten veranderen?

Vervolgens is het een interessante oefening om te onderzoeken hoe deze instrumenten tot stand komen. Welke documenten, regels, actoren bepalen hoe ze er uit zien? Is er een mogelijkheid om ze te veranderen? Zo ja, wie kan ze veranderen en hoe? Welke onderliggende maatschappelijke factoren bepalen de vorm? Maak een lijst van de bepalende factoren om zo in kaart te brengen welke ruimte er is om de bestaande kaders in vraag te stellen.

Aanpassing participatie reglement

Huishoudelijk reglement jeugdraad

....

Hoe kijk je vanuit een kinderrechtensperspectief?

Welke drempels zouden kinderen en jongeren ervaren om (ten volle) te kunnen participeren?

Bekijk de antwoorden die je in alle bovenstaande oefeningen hebt ingevuld. Welke drempels kan je hier uit halen? Welke drempels kan je detecteren in je huidige bereik/perspectief(en)/vorm(en)? Schrijf ze op de trappen en breng zo in kaart hoeveel drempels jongeren ervaren om te kunnen participeren.

Voorbeeld sociaal-demografische diversiteit: Wij organiseren participatie voornamelijk via de jeugdraad. Hierdoor bereiken we vooral jongeren die al actief zijn in het georganiseerd jeugdwerk.

Voorbeeld vertegenwoordiging van perspectieven: Wanneer we jongeren informeren over een topic waarrond we participatie opzetten is deze infosessie vooral gefocust op wetenschappelijke kennis, hierdoor is er impliciet minder ruimte voor andere kennisbronnen.

Voorbeeld ruimte voor verschil: We zijn al verschillende keren jongeren gaan bevragen op het skatepark, maar doen dit steeds na 20u, daardoor betrekken we enkel jongeren en zelden kinderen.

Hoe werk ik aan inclusiviteit?

Nu we in kaart hebben gebracht hoe inclusief jou participatie(ve) proces(sen) nu al zijn, kunnen we ons focussen op de zaken die ons kunnen helpen om de representativiteit te verhogen. In volgende deel staan een heleboel concrete tips en aandachtspunten waarmee je aan de slag kan of waarin je je verder kan verdiepen om de inclusiviteit van je proces(sen) naar een hoger niveau te tillen.

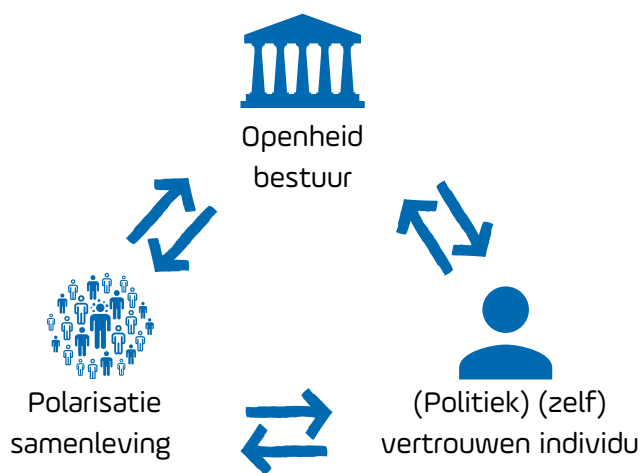
Sociaal-demografische diversiteit.

Hoe verhoog ik vertegenwoordiging?

Werk aan een participatieve grondhouding bij alle betrokken actoren.

De mate waarin diverse groepen in onze samenleving participeren in beleidsmatige processen is sterk afhankelijk van de maatschappelijke context. Zowel het bestuur, de bredere samenleving als het individu zelf spelen hier een rol in. Een participatieve grondhouding teweeg brengen bij de verschillende actoren in het beleidsproces is geen gemakkelijk of kort durend engagement. Wees je dus vooral bewust van de dynamieken die spelen en tracht in de mate van het mogelijke kleine stapjes te zetten naar het structureel verankeren van inclusieve participatieve praktijken. Onze [visietekst](#) over de brede jeugdreflex vertelt je hoe je participatie structureel verankerd in het beleid.

Zorg voor toegankelijke communicatie en werving.

Er wordt wel eens gezegd dat taal de wereld maakt. Dat is ook in dit geval niet anders. De manier waarop we communiceren en werven is erg bepalend voor de inclusiviteit van een participatief proces. Hieronder enkele tips voor een vlotte en inclusieve communicatie- en/of wervingscampagne.

[Laagdrempelig](#)

[Aantrekkelijk](#)

[Representatie](#)

[Inclusieve communicatie](#)

[Vindplaatsgericht](#)

[Meertalig](#)

[Gendersensitief](#)

[Beelden en pictogrammen](#)

Vertegenwoordiging van perspectieven.

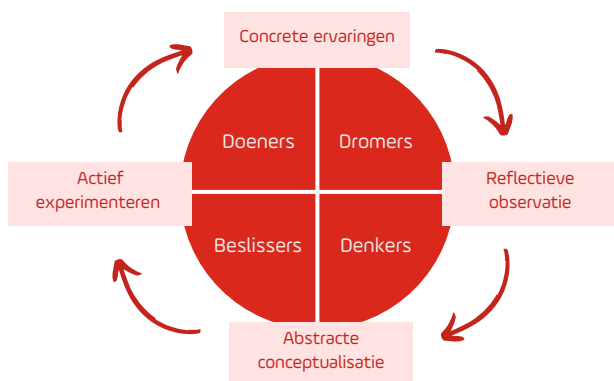
Hoe zorg ik ervoor dat alle perspectieven evenwaardig aan bod komen?

Kies en combineer de geschikte werkvormen.

Aandacht voor verschillende leerstijlen

Niet iedereen leert op dezelfde manier. Sommige nemen graag de handleiding door alvorens ze aan iets beginnen, anderen beginnen graag meteen te experimenteren. Wees hier aandachtig voor. Een model zoals onderstaande leermodel van Kolb kan je op weg helpen.

Cultuursensitieve opmaak

Culturele verschillen kunnen een grote impact hebben op de participatie van bepaalde deelnemers. Zo is het in sommige culturen onbeleefd om een oudere persoon in vraag te stellen of om actief tegen de mening van een ander in te gaan. In andere culturen is er dan weer meer aandacht voor individualisme en worden de belangen van het individu veelal boven dat van de groep geplaatst. Wees hier aandachtig voor wanneer je werkvormen kiest en hou zoveel mogelijk rekening met de mogelijke verschillen.

Zet in op facilitatie.

De rol van de facilitator van een participatieproces wordt vaak onderschat. Afhankelijk van de gekozen omkadering of werkvorm kan de facilitator een grote rol spelen in de inclusiviteit van het proces.

Aandacht voor gelijkwaardigheid

In de opmaak van een participatieproces is het belangrijk aandachtig te zijn voor de inherente machtsverschillen die leven in een samenleving. Leeftijd, gender, het al dan niet leven met een (on)zichtbare beperking, het opleidingsniveau van de deelnemer of hun ouders, wel of geen migratieachtergrond hebben,... het speelt allemaal mee in de onderlinge groepsdynamische processen. Gesprekstechnieken zoals diep democracy, verbindend communiceren, socratische gesprekken voeren, ect. kunnen bijdragen aan de gelijkwaardigheid van een gesprek.

Ruimte voor de inbreng van verschillende perspectieven, waardenkaders en kennis.

Onze maatschappij wordt vormgegeven door een geheel aan perspectieven opgemaakt uit waarden, belangen en manieren van kennis vergaren en doorgeven. Niet al deze perspectieven worden als even legitiem beoordeeld in de (Westerse) samenleving. Terwijl ze wel een integraal deel uitmaken van het wereldbeeld van sommige inwoners. Zorg daarom dat ook de perspectieven die minder voor de hand liggend zijn in het referentiekader van jezelf en je omgeving, een evenwaardige plek krijgen in het proces.

Ruimte voor verschil.

Hoe zorg ik voor een kader waar iedereen zijn plekje in kan vinden?

Inrichting participatieproces.

Balans tussen beleidsdeskundigheid en ervaringsleren

Zorg voor een goede balans tussen het toetsen naar kennis die inherent aanwezig is bij deelnemers (ervaringen) en kennis die mogelijk nog vergaard moet worden (beleidskennis)

Thematieken

Vraag je bij de keuze van een thema waarrond je wil werken steeds af hoe relevant dit is voor de leefwereld van de groep die je bevroegd. Idealiter laat je thema's vanuit de doelgroep komen. Zo ben je zeker dan het aansluit op hun drijfveren.

Inbedding en terugkoppeling

Denk alvorens je begint aan een proces al na wat je met de vergaarde resultaten kan en mag doen. Zorg voor voldoende inbedding in het beleidsproces. Laat deelnemers weten wat er met hun input zal gebeuren en koppel ook de resultaten terug (zelfs als ze niet zijn wat jij of zij hadden gehoopt).

Organisatie participatieproces.

Fysieke ruimte

Wees je bewust van de drempels die een fysieke ruimte met zich meebrengen. Niet elk kind of elke jongere heeft de beste ervaringen met de overheid, de autoriteiten of met hulpinstanties. Wees je hier bewust van.

Stap de wereld in. Zoek plekken op waar kinderen en jongeren zijn. Zo verlaag je de fysieke drempel van participatie en krijg je tegelijkertijd inzichten in hun leefwereld.

Opmaak en organisatie

Hoe meer inspraak je kinderen en jongeren geeft in het hele participatieve proces, hoe hoger de motivatie en eigenaarschap zal zijn. Desalniettemin is het opmaken van een participatietraject een tijdsintensieve taak. Niet elke traject moet volledig bepaald en uitgevoerd zijn door jongeren. Ons [stappenplan](#) om participatief aan de slag te gaan kan je helpen bij deze keuze.

Tijd(sinverstering)

Niet elk kind of elke jongere heeft even veel tijd of (mentale) ruimte om te participeren. Zorg voor de mogelijkheid om je flexibel te engageren. Ga voor een gezonde mix tussen langdurige en korte engagementen.

Wees ook aandachtig voor de effectieve tijd waarop je het proces laat plaatsvinden en stem dit af op de noden van de doelgroep.

Rigiditeit

Denk ook na over de ruimte die er is om processen aan te passen. Hoe rigide wil of moet jouw traject zijn? Door mogelijkheden tot verandering of bijsturing in te bouwen kan je inspelen op onverwachte noden en blinde vlekken die je op voorhand niet had voorzien.

Bronnen & nuttige links

Kennisknooppunt Participatie. (2020). Snelstudie Participatie en inclusiviteit. Den Haag: Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat.

Kros, K., & Cadat-Lampe, M. (2023). Diversiteit in gemeentelijke adviesraden. Utrecht : Kennisplatform Inclusief Samenleven.

Kastelein, C. (2021). Inclusie en diversiteit Wat, waarom en hoe?. Utrecht: Movisie.

[Visietekst Breed Jeugdbeleid](#)

[Laagdrempelig communiceren](#)

[\(Gender\) inclusieve communicatie](#)

[Het belang van representatie](#)

[Leerstijlen van Kolb](#)

[Deep democracy](#)

[Verbindend communiceren](#)

[Socratische gesprekken voeren](#)

[Stappenplan Beleidsparticipatie](#)

Wil je graag een vorming volgen rond inclusie?

